

اولین سمینار زبان شناسی ترکی - ایران

(مصوبات هیئت علمی)

ترجمه از ترکی آذری: علی قره جه لو

مقدمه مترجم

در تاریخ 26-27 خرداد 1379 اولین سمینار زبان شناسی ترکی در ایران تحت ریاست دکتر جواد هیئت، مدیر و صاحب امتیاز مجله "وارلیق" برگزار گردید. مجله "وارلیق" که به دو زبان ترکی و فارسی در ایران منتشر میشود، از نشریات نادری است که در 23 سال اخیر با همکاری جمعی از روشنفکران دلسوز و متعهد آذربایجان مرتب انتشار یافته و وظیفه سترگی را در راستای هدفهای فرهنگی و انسانی خود پیش برده است. بی دلیل نیست که زبان ترکی آذربایجانی که در این مدت در این نشریه به کار گرفته شده است، تبدیل به معیاری برای ترکی نوشتاری معاصر در ایران گردیده است.

برگزاری این سمینار چه از لحاظ اندیشیدن در مسائل مختلف زبان شناسی و چه از نظر تحقیقات اورتوگرافی و یگانگی املائی در زبان ترکی آذری، واقعه مهمی به شمار میرود. سمینار قدمهای مهمی نیز در راه ایجاد فرهنگستان زبان ترکی آذری در ایران برداشته است، فرهنگستانی که در زمینه تحقیقات گراماتیک و نیز ایجاد کلمات و ترکیبات کلمات جدید یکی از نهادهای علمی پراهمیت در هر زبانی به شمار میرود.

موفقیت سمینار زبان شناسی ترکی در ایران علاوه بر تاثیر و اهمیتی که در تحول زبان و ادبیات ترکی آذری در ایران دارد اهمیت به سزایی نیز در جهت شکستن جو تک فرهنگی و تک زبانی در ایران داشته و در جهت کثرت گرایی فرهنگی و دموکراتیزه کردن تدریجی جامعه استبدادزده ایران گامی بسیار موثر به حساب میآید. در ایران امروز دیگر امکان ندارد که زبانها، فرهنگها و هویتهای مختلف و "غیررسمی" را انکار و آنها را نادیده گرفت. با مطرح شدن دوباره زبان ترکی آذری در ایران به عنوان یک زبان زنده و پویا، این زبان میباید که جایگاه شایسته و عادلانه خود را در ایران باز یابد. تحقق آزادی زبانها تنها راهی است که یگانگی و وحدت آزادانه و رضایت مندانه زبانها، فرهنگها و هویتهای گوناگون را در ایران تامین کرده و راه را بر سوءاستفاده بیگانگان و دشمنی و کینه ورزی هایی که در این 75 سال اخیر آگاهانه و با صرف ثروتهای بی حساب ملی در میان مردم ایران و فرهنگهای گوناگون آن دامن زده شده میبندد و بستر مساعدی را برای ترقی و بهروزی مردم ایران

فراهم میسازد. با امید اینکه کوشندگان در این راه بر موانع و مشکلات موجود غلبه کرده و بتوانند جایگاه شایسته زبان ترکی آذری و فرهنگ مردم آذربایجان را در ایران جامه عمل بپوشانند.

مصوبات هیئت علمی در پایان سمینار:

1- نام الفبایمان

مطابق تصویب هیئت علمی نام الفبایمان "تورک ایفباسی" (الفبای ترکی) است، ولی هنگام تفکیک آن میتوان آن را "عرب کولو تورک ایفباسی" (الفبای ترکی با ریشه عربی) نامید.

2- طرز نوشتن حروف صدادر (سسیلیرین یازیلیشی)

قیدهایی درباره طرز نوشتن حرف:

2-1: حرف "ه" در وسط و آخر هجای اول نباید نوشته شود: ننه، دده، سس، کسمک، ترله مک.

2-2: در کلماتی که دارای دو و یا بیشتر از دو هجا هستند برای تعیین اینکه حرف "ه" در کجا باید و در کجا نباید نوشته شود و از دو شیوه میتوان استفاده کرد. مطابق شیوه اول حرف "ه" به غیر از هجای اول، در تمام هجاهایی که به فتحه ختم میشوند باید نوشته شوند: "گوزله مک، سپه له مک، سرینلنمک".

2-3: در شیوه دوم کلمه به مورفم ها تقسیم میشود و آخر مورفم هایی که با صدای ؟ ختم میشوند با علامت "ه" نوشته میشود: سپه له مک (سپ + ه + له + مک)، منیمسه مک (من + یم + سه + مک). لازم به یادآوری است که، مورفم به کوچکترین واحدهای معنی و یا کوچکترین بخش هایی که دارای وظیفه گراماتیکی میباشند گفته میشود. مثلا کلمه میشدیر (بخش های مورفم: گل + مه + میش + دیر) از چهار مورفم تشکیل شده، هر کدام از مورفمها وظیفه خاص خود را به عهده دارند و به بخشهای کوچکتر نمیتوانند تقسیم شوند.

تبصره 1: مورفم های صفر هجایی با مورفم های قبل از خود یک واحد مورفولوژیک به حساب میآیند. مثلا در عباراتی مانند گیزلنمک (اگر آن را به مورفم ها تقسیم نمایی: گیز + له + ن + مک) مورفم دارای (ن) صفر هجایی با مورفم قبل از خود یعنی (له) مانند یک مورفم واحد به حساب میآید (له + ن - لن) بدین خاطر این کلمه نه به شکل گیزله نمک بلکه به شکل گیزلنمک نوشته میشود.

مثالهای دیگر: ایستک (اگر به مورفمها تقسیم نماییم: ایسته + ک)، دیلک (ترکیب بخشهای مورفم: دیله + ک)

تبصره 2: ادات منسوبیت حتی اگر از مورفم صفر هجایی هم تشکیل شده باشد، مورفم مستقل حساب میشود. مثالها: دده م، ننه م، اؤنرگه م.

2-4: برای تشخیص کلماتی که املاءشان شبیه هم اند از حرکت - میتوان استفاده کرد: ایری، ایری، ایری.

قیدهایی درباره صدای I

5-2: احتیاجی برای نوشتن علامت دیاکریتیکی این حرف در همه جا نیست، اما نسبت به نیاز تبیین فقط در کتابهای درسی بچه ها، کلمات بیگانه، لهجه ها و متن های مربوط به فولکلور، نوشتن آن توصیه میشود.

3- طرز نوشتن حرف بي صدا (سس سيزلرين يازيليشي)

3-1: حروف مخصوص زبان عربي (ص، ض، ط، ظ، ع، ذ، ث، ح) در کلماتي که منشاء عربي دارند مطلقا باید نوشته شوند ولي در کلمات ترکی به طور قطع نيايستي نوشته شوند. (کلمه آذربايجان از این قاعده مستثني است).

3-2: این حرف به شکل "و" نوشته میشود و هیچ علامت ديکريتيك ندارد: وارليق، سئوگي.

3-3: H این حرف صامت به شکل "ه، ؟، ه، ؟" نوشته میشود و هیچ علامت ديکريتيك ندارد: همیشه، ساهمان، منه، شنه، آلا، هله.

3-4: Y این حرف صامت به شکل "ي" نوشته شده و هیچ علامت ديکريتيك ندارد: يايلىق، بايرام، آي.

3-5: حرف "ي" اگر در میان دو صدای Y بیاید به شکل "گ" (گ - نرم و خفیف) نوشته میشود: ايگيد، ايگيرمي، چيگين، گنتيردگيم، کلمات بگ و چيگ با همین حرف بایستي نوشته شوند.

3-6: به خاطر حفظ ظاهر کلمه و از دست ندادن ریشه آن، وقتی حرف "ك" در میان دو حرف صدادار مانده و صدای خود را تغییر میدهد بایستي به شکل "گ" (گ - نرم و خفیف) نوشته شود: گله جگيم، چؤوگيم، شاعرلر درنگي.

3-7: K کلمات دارای "ك" (ك - کلفت) که از زبانهای بیگانه وارد زبان ما شده به شکل "ك" بایستي نوشته شود: دو کتور، دئموکراسي، کاراکتئر.

3-8: علامت تشدید فقط در کلماتي که از عربي گرفته شده اند نوشته خواهد شد: تعجب، تاسف.

4- طرز نوشتن ادات (شکيلچيلرين يازيليشي)

4-1: ادات عموما متصل به ریشه نوشته میشوند: آذربايجان + ين - آذربايجانين. مثالهای ديگر: گلميشم، گلدیر، انلر، گؤزلدير.

4-2: ادات سؤال "مي" و "مو" در وسط کلمه متصل و در آخر کلمه باید جدا نوشته شوند: گلدی مي؟ گنتدی مي؟ اي بيقرار سينه ده، نشتر ميسن، نه سن؟ بيکاتميسان، کؤنزلموسن، اگر ميسن، نه سن؟ (قوسي تيريزي)

4-3: "دا" و "ده" اگر به عنوان ادات به کار روند متصل، در غير این صورت جدا نوشته میشوند: بو سوالين جوابي منده دير. أما: حسن ده گلدی، من ده.

4-4: برای آسان نمودن نوشتن کلمات طولانی، کلماتي که دارای چهار هجا و یا بیشتر هستند ميتوان آنها را بعد از مورفم هايي که به حرف صدادار ختم میشوند، جداجا نوشت، ولي بخشهای مختلف کلمه باید کنار هم نوشته شوند: موسيقي چيلر، موسيقي سي نين، بيزيمکي لردندير.

4-5: اگر سه حرف صامت پشت سرهم بیایند کلمه در میان دو مورفم ميتواند تقسیم شود اما بخشهای مختلف کلمه باید در کنار هم نوشته شوند: سس سيز.

5- طرز نوشتن کلمات مرکب

5-1: بخش‌های مستقل کلمات مرکب، مستقل، ولي بايد در کنار هم نوشته شوند: آغ ساققال، آغ بيرچك، ككليك اوتو، قانونا اويغونلوق، گوزوگوتورمزليك، ديك باشليق.

6- کلمات گرفته شده از زبان‌های دیگر (آلینمات کلمه لر)

6-1: کلمات گرفته شده از زبان‌های اروپایی همچنان که در ایران مرسوم است، عموماً با تلفظ فرانسه و تا حد امکان باید با املاي خودمان نوشته شوند: تئلئویزیون، تئلئفون، رنداكسیون، ناسیونال.

6-2: حرفی که در املاي اصلي خود با G نوشته میشود و در الفبای لاتین آذربایجان با Q نوشته میشود ما باید آن را با "ق" بنویسیم: اورتوقرافي، قنرامر، قاز.

6-3: کلمات همزه دار همچنانکه هستند باید نوشته شوند، ولي همزه آخر کلمه نباید نوشته شود، حرف "ع" آخر کلمه باید نوشته شود: مسئول، تاثیر، رئيس، ماخذ، مسئله، املاء، انشاء، موضوعسو، مصراعسي. دقت: کلمه "سؤال" همچنانکه در اینجا دیده میشود باید مطابق زبانمان نوشته شود.

6-4: اصطلاحات و تغییرات گرفته شده از زبان‌های دیگر باید به شکل اورژینال خود نوشته شوند: بسم الله، الي الايد، الي ماشاءالله، نعوذبالله.

6-5: در اسناد رسمي اسامي اشخاص عربي و فارسي به شکل اورژینال آنها باید نوشته شوند: محمد، حسين، ابوالقاسم، منوچهر، کاظم، عبدالناصر، سعودالفیصل، کبراي.

6-6: کلماتی را که منشاء عربي و فارسي دارند و به علت کثرت استفاده آنها در زبان مان دیگر جزوي از زبانمان حساب میشوند (دو عمالاشمیش کلمه لر) میتوانیم با املاء خودمان بنویسیم. علسگر، فاطما.

6-7: اسامي جغرافيايي به شکلي که در ایران به کار میرود، ولي تا حد امکان باید با املاء خودمان نوشته شوند: لهیستان، اوزبکیستان، هیندوستان، لوبنان، اوتریش، تورکیه، کوردوستان.

6-8: در سده اخیر نام مکان‌هایی که از روی غرض یا بی اطلاعی تغییر داده شده اند باید در حد امکان به شکل اورژینال آن نوشته شوند: توفارقان، سنئییداوا، ساییین قالا، سولدوز، آخما قایا.

6-9: کلماتی که با "غ" شروع شده ولي در زبان ما به شکل "ق" تلفظ میشوند باید همانطور که در اصل هستند نوشته شوند: غم، غصه، غریب، غزل.

6-10: کلمات ترکی که در فارسی به کار میروند با املاي خودمان نوشته خواهند شد: بوشقاب، اوتو، شولوق، امومود، قولدور.

6-11: کلمات فارسي داراي "واو معدوله" مطابق اصل شان نوشته خواهند شد: آزادیخواه، خواننده، خواهش، خوارزم.

6-12: کلمات گرفته شده از زبان‌های دیگر که صدای iy دارند در زبان ما به طور ساده با حرف "ی" نوشته خواهند شد: سیاست، ریاضیات، تسویه، قیمت، خیابان.

6-13: کلمات گرفته شده از زبان‌های اروپایی که دارای صدای ae هستند در زبان ما بایستی به شکل "آی" نوشته شوند
aeroplan آیروپلان، aeroport آیروپورت

6-14: کلمات گرفته شده از زبان عربي که داراي مخرج aw هستند از آنجايي که در زبان ما به شکل "و" تلفظ ميشوند بايد به شکل "و" نیز نوشته شوند: دولت، اولاد، نوع، موضوع 0

6-15: در مورد هزاران کلمه اي که از زبانهاي عربي و فارسي گرفته شده مصوبه سمینار بر این قرار است: کلماتي که به علت کثرت استعمال دیگر جزوي از زبان ما شده اند (دوغمالاشیمش کلمه) بايد با املاي خودمان نوشته شوند. تعیین اینکه کدام کلمات تبدیل به جزوي از زبان ما شده اند به عهده هیئتي گذاشته شده است که لغت نامه اورتوگرافیک را ترتیب خواهند داد. در متن هايي که براي مبتدیان ترتیب داده ميشود در نوشتن کلمات گرفته شده از زبانهاي دیگر استفاده از علائم دیاکریتيك توصیه ميشود.

بنیانگذاران سمینار:

رئیس سمینار: دکتر جواد هیئت
دبیر سمینار: ابراهیم رفر

هیئت علمي سمینار:

حمید آرش آزاد (مجله پیام نو)، اکبر آزاد (انجمن چیچکلرا)، آغشین آغ کمرلي (انجمن فرهنگی میشور)، دکتر جمال آیربملي، رسول اسماعیل زاده، میر هدایت حصاري، بابک دانشور، حسن راشدي (انجمن چیچکلر)، ابراهیم رفر، علیرضا صراف، دکتر حسین فیض الهی وحید، محسن مجبزه (ساولان) حسین محمدخانی (گونئیلي)، کریم مشروطه چي (سؤنمز)، ع، ممي زاده آغاشلو، اسماعیل هادي، دکتر جواد هیئت، محمدرضا هیئت.

هیئت مشاور:

محمد اشراقي (روزنامه ارگ)، بهروز ایماني (روزنامه فجر آذربایجان)، حسن خدایي (تایماز)، وحید درگاهی (روزنامه آوای اردبیل)، مهرشید رهنما (از ایل قشقایي)، دکتر حسینقلی سلیمی، یحیی شیدا (روزنامه مهد آزادي)، دکتر محمدعلي فرزانه، حبیب قنبرپور، مهندس محمدرضا کریمی (امید زنگان)، رسول کشتیبان (نویید آذربایجان)، عزیز محسنی، پروفیسور حمید محمدرضا، دکتر حسین محمدرضا صدیق (دوزگون)، اسدالله مرداني (از ایل قشقایي)، دکتر یوسف معماري، توحید ملک زاده.